

БЕЛАРУСКАЯ
МОВА

ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ ДЛЯ ШКОЛЬНІКАЎ І СТУДЭНТАЎ

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

РЕПОЗИТОРИЙ БГПУ

ВЫКЛІЧНИК, граматычна-семантычны клас слоў, якія выражаюць эмацыянальную рэакцыю чалавека, яго пачуцці, волевыяўленні і інш. Напрыклад, *Ой, каб гэты чароўны сон не паплыў ад мяне, як рэчка на лузе* (З. Бядуля); *Во-о-ой!* — паднімаючы рукі, заенчыла не сваім голасам Хрысця (В. Адамчык); *Божухна-бацюхна! Дзе яны на-набіраліся гэткага спрыту!* (М. Зарэцкі); *Лепш вадзіцы прынясі, калі ласка* (В. Быкаў).

В. адрозніваюцца ад самастойных часцін мовы: яны не выконваюць намінацыйнай функцыі (выражаюць пачуцці, пабуджэнні, волевыяўленні, але не называюць іх); не маюць граматычных катэгорый (роду, ліку, склону, часу, ладу і інш.); не падзяляюцца на марфемы; не

з'являюцца членамі сказа (выконваюць сінтаксічную функцыю толькі тады, калі ў сказе набываюць намінацьўнае значэнне: *Трымай прывітанне!*).

Адначасова В. маюць адрозненні і ад службовых часцін мовы: яны сінтаксічна не залежныя ад іншых слоў у сказе; не з'являюцца сродкам сувязі паміж словазлучэннямі ў сказе (як прыназоўнікі); не звязваюць паміж сабой словы (сказы), аднародныя члены сказа, часткі складаных сказаў (як злучнікі); не выражаюць дадатковых сэнсавых адценняў слоў у сказах (як часціцы); могуць ужывацца асобна, ізалавана (у рэпліках і дыялогах) і як словы-сказы; валодаюць яркай эмацыянальна-экспрэсіўнай афарбоўкай.

В. выконваюць ролю дадатковага элемента ў сказе; выражаюць рэакцыю таго, хто гаворыць; садзейнічаюць арганізацыі камунікацыі.

Ужываюцца ў пачатку, сярэдзіне і канцы сказа: *Эх, каб пашанцавала дажыць да ночы!* (В. Быкаў); *Дзед Антон моцна лягнуў свінні па бяку — «Аюсь!»*, і тая адступіла крыху (П. Місько); *Нейдзе зусім блізка, глуха покнула «шклянца» — эге!* (А. Адамовіч).

Паводле значэння В. падзяляюцца на: а) эмацыянальныя — перадаюць душэўны стан чалавека і служаць для выражэння як станоўчых (радасці, здзіўлення, захаплення, роздуму), так і адмоўных (пагарды, знявагі, злосці, недаверу

спалоху) эмоцый асобы на рэчаіснасць: *а! о! э! ах! ох! ай! эх! ого! угу! фэ! ура! бяда! от чорт!* і інш.; б) волевыяўленчыя (пабуджальныя) — выражаюць валявыя імкненні і пабуджэнні да дзеяння: *э! гэй! аў! алё! ну! марш! стоп! цсс! цыц! вуць-вуць! кось-кось! кыш!* і інш.; в) В. моўнага этыкету — выражаюць розныя формы ветлівасці (падзяку, просьбу, прывітанне, развітанне): *добры дзень! дабранач! вітанкі! бывайце! калі ласка! выбачайце! усяго добрага! даруйце!* і інш.

Паводле паходжання В. бываюць невытворныя і вытворныя. Невытворнымі з'являюцца В., каранёвая марфема якіх складаецца з адной фанемы; яны не суадносяцца з іншымі часцінамі мовы: *а! о! у! э! ох! ах! ну! ого! гу-гу! эге-ге! ха-ха-ха!* Вытворныя — В., якія ўзніклі на аснове іншых часцін мовы, што страцілі сваё намінацьўнае значэнне; напрыклад, ад назвы нікаў (*божа! жах! чорт!*), ад дзеясловаў (*бывай! выбачайце! здароў! чур!*), ад прыслоўяў (*прэч! ціха! чы!*), ад займеннікаў (*о-то-то! есь!*), ад злучнікаў (*аднак жа!*); ад устойлівых словазлучэнняў слоў (*божа мой! вось яно што! чорт! вазьмі! скажыце калі ласка! вось дык так!*).

Пераход слоў іншых часцін мовы ў В. называецца інтэр'ектывацыяй. Пры пераходзе слоў іншых граматычна-семантычных класаў у В. тоба і са змяненнем значэння можа парушацца іх граматычная форма: *дабр'ідзень!*

Н.У. Чайка.